

DOSSIER

ELS MONESTIRS DE L'ALT EMPORDÀ

El monestir de Santa Maria de Roses (1592-1835): l'annexió a Amer, la militarització i l'extinció

Per Xavier Solà Colomer,^(*) Anna M. Puig Griessenberger^(**)

Resum

Al darrer quart del segle XVI un seguit d'esdeveniments marquen la suposada fi del monestir benedictí de Santa Maria de Roses. El més important és l'annexió a l'abadia de Santa Maria d'Amer, el 1592, dins el programa de reforma de les ordes de Felip II. La proximitat amb la ratlla de França i l'escalada de tensió bèl·lica envers la monarquia espanyola faran que la vida monacal se'n ressenti totalment. El monestir s'esllangueix en el segle XVIII, quan entra en competència amb la nova parròquia de Roses, fins que desapareix amb les desamortitzacions de 1835. L'article aporta novetats documentals i arqueològiques sobre aquest període.

Paraules clau

Santa Maria de Roses, Santa Maria d'Amer, segle XVI, reforma benedictina, monarquia francesa, monarquia espanyola

Abstract

A series of events at the last quarter of the sixteenth century indicate towards what seemed to be the end of the Benedictine monastery Santa Maria de Roses. The most important one is its annexation to the abbacy of Santa Maria de Amer in 1592 following the reform program of religious orders by Philip II. The monastery also suffered from its proximity to the French border and the military tension towards the Spanish monarchy. It continues to function barely in the eighteenth century when it enters into competition with the new parish of Roses and finally disappears with the disentanglement in 1835. This article offers new text and archaeological data on this period.

Keywords

Monasteries of Santa Maria de Roses and Santa Maria d'Amer, sixteenth century, Benedictine reforms, French monarchy, Spanish Monarchy

Recepció: 21/03/2012 • Acceptació: 04/09/2012.

* Doctor en Història. Centre de Recerca d'Història Rural (Universitat de Girona).

** Doctora en Arqueologia. Arqueòloga.

DOI: 10.2436/20.8010.01.106

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 43 (2012)

Xavier Solà Colomer, Anna M. Puig Griessenberger

LA SUPOSADA FI DEL MONESTIR DE ROSES

El monestir de Santa Maria de Roses ha estat, pel que fa a l'època moderna, un monestir fantasma, com si no hagués existit mai. Ho diem tan rotundament perquè la historiografia, fins ara, no l'ha tingut en compte. Ni la bibliografia tradicional n'ha fet esment (posem pel cas Villanueva, 1850: 233-239; Monsalvatge, 1904: 53-67; i Barraquer, 1906: 72-76) ni pràcticament en diu cap paraula la més recent (Marquès, 1992; Zaragoza, 1997 i 2004; i AADD, 2001: 289). Com la majoria de monestirs que han destacat per la seva arquitectura romànica, sí que s'han estudiat aquells aspectes relacionats amb els seus orígens i els seus promotors, centrant-se en l'època medieval (Badia, 1985: 224-236 i 246-247; AADD, 1984-1998: 776-788; Marquès, 1986). Els segles moderns, però, han estat negligits i oblidats.

Per a alguns historiadors i investigadors, el darrer quart del segle XVI marca la fi de la vida monacal a Roses i l'inici d'una època de decadència, foscor i oblit. Tres són els principals arguments: l'any 1573 mor l'últim abat comendatari –o absentista–, Joan de Calders, sense un substituït immediat, després d'un llarg període d'abadia vacant; el 1588 fugen els últims membres de la comunitat, a causa de la pesta, i abandonen l'edifici; i, finalment, el 1592 el monestir de Roses és annexionat al d'Amer per intentar mitigar aquesta deixadesa sota l'empara d'un monestir viu i dinàmic. Malgrat aquestes dades tan pessimistes, aquest període mereix una revisió i una nova contextualització. L'aparició i l'estudi recent de la documentació monacal rosinca ens ha demostrat que totes aquestes dades són relatives i matisables a la llum de les noves investigacions (Solà, 2010: 380-396), i encara en queden moltíssimes més per estudiar.

L'annexió a Amer va comportar l'absorció del fons documental del monestir rosinc: és per això que avui dia trobem plegats els volums d'Amer i Roses a l'Arxiu Diocesà de Girona, tot i que aquests últims són minoritaris. El gruix el formen els llibres de capbreus,⁽¹⁾ medievals i moderns, de les propietats que posseïa el monestir a la vila i als termes de Roses, Peralada, Castelló d'Empúries o al cap de Creus i al cap Norfeu, entre altres llocs. Pràcticament tots resten per estudiar, a excepció del cartoral investigat per Josep M. Marquès (Marquès, 1986) i alguns capbreus per Marcel Pujol (Pujol, 1997). A l'arxiu de la Corona d'Aragó, dins la secció Monacals-

1. Trobem també tres capbreus a l'Arxiu Històric de Girona que corresponen a la infermeria de Roses (1596-97), procedents de la notaria de Peralada, i a les possessions monacals a Rupià i la Sala, de la baronia de Foixà (1829-1833), dins la notaria de la Bisbal d'Empordà (Marquès, 1998, pàg. 108-112).

Figura 1. Vista general del conjunt del monestir de Santa Maria dins el recinte fortificat de la vila medieval de Roses. (Foto: Manel Casanovas).

Hisenda, s'ha preservat un volum procedent de Roses del darrer quart del segle XVI, amb afegits posteriors, intitulat *Llibre de memòries de Pere Roig o Espolis d'abats de Roses i altres notes* (núm. 1084). A l'arxiu de l'abadia de Montserrat, s'ha conservat un extraordinari llibre de visites de l'abat d'Amer al monestir de Roses, que s'allarga tot el segle XVIII, així com les visites claustrals, que hem pogut contrastar amb les visites pastorals dels bisbes gironins. Hem de creure que degueren existir molts més volums i llibres, però les circumstàncies bèl·liques i el seu trasllat a Amer varen propiciar-ne la desaparició. Seria extraordinari, a més, poder-ho contrastar amb la documentació notarial procedent de Castelló d'Empúries o de Roses, les dues dipositades a l'Arxiu Històric de Girona, anàlisi que a la llarga esperem poder portar a terme.

No podem deixar de banda la sèrie de plànols, en bona part publicats, corresponents als segles moderns (Castells, Catllar, Riera, 1994: 378-433),

des del primer –de Giovanni Battista Calvi–, de 1552, seguint amb una bona colla dels segles XVII, XVIII i XIX. En aquests, alhora que es representa el perímetre fortificat, hi veiem els edificis de l'interior del recinte: al costat dels edificis militars –magatzems de queviures, armament i municions, casernes, hospital, etc.– hi destaca el monestir de Santa Maria. Hem d'esmentar, també, les excavacions arqueològiques realitzades en dues campanyes, les dels anys 1999 i 2000, que han posat al descobert les diferents fases de construcció, des de l'època altmedieval fins a final del segle XVIII (Puig, Agustí, Teixidor, 2001). Finalment, hem de tenir en compte les intervencions arquitectòniques de restauració sobre el vell edifici medieval (Oliva, 1972 i 1973), que l'han alterat notablement i que en dificulten la contemplació.

Anirem veient quin paper desenvoluparà l'església i el monestir a mesura que la plaça forta o Ciutadella pren el protagonisme de fortificació de primer ordre en el segle XVII, la centúria més bel·licosa.

EL SEGLE XVI: JURISDICCIONS FEUDALS I PRIMERA FORTIFICACIÓ

Per començar, hem d'esmentar la situació jurisdiccional, política i religiosa del monestir, dins del comtat d'Empúries, depenent del bisbat i sota la pressió de la monarquia hispànica per apoderar-se de les seves regalies i rendes⁽²⁾ –cosa que aconsegueix, parcialment, els anys 1543 i 1554, segrestant-ho i al·legant certs drets–. La fundació del monestir havia tingut lloc cap al 970, afavorida pels comtes d'Empúries, que van ser-ne els benefactors més constants. El 1061, la comtessa Guisla el va donar a la diòcesi amb la condició que continués essent independent i amb abat propi (Marquès, 1986; Díaz, Palou, Puig, 1998). Però durant el segle XIV, els comtes d'Empúries van entrar en conflicte amb els abats, emprant subtils tàctiques: el 1360 manaren al rector del monestir construir un portal al mur de la vila, que era en franc alou de l'abat.⁽³⁾

A partir de mitjan segle XVI, per la confluència de diversos motius, es produeix una nova situació. La vila de Roses estava enclavada en un dels punts més estratègics de la Mediterrània occidental, per la seva situació de port-frontera. Ben aviat el rei Carles I (el 1533 i el 1543) i el seu fill Felip II van

2. Fonamentalment, les activitats marineres (el delme del peix), del trànsit portuari i de la Coromina, on s'aixecava la vila.

3. Arxiu Diocesà de Girona (ADG), U-040-03230, f. 101-102 (1360, novembre, 21).

subratllar-ne la importància i la potencialitat portuària en el camí cap a Flandes (De la Fuente, 1998; Parker, 2000), és per això que veieren la necessitat de fortificar-la. Ja des de la primera vegada, el 1539 –amb l’enginyer Luis Pizaño–, com el 1552 –amb permís per treballar-hi els festius, proposta ideada per l’enginyer militar Calvi–, es va perjudicar la vida monacal i eclesiàstica, i va aïllar el monestir, tallant la comunicació que tenia amb els fidels i el seu entorn, alhora que el va militaritzar definitivament (Pujol, 1997: 94-95; Martínez, 2006). A partir de 1598, l’enginyer Jorge Setara i el mestre de cases i soldat Pedro Abril van construir els dos quarters per allotjar els soldats a la coromina de l’abadia –terres directament explotades per l’abat (De la Fuente, 2004).

Certament, a partir de la mort de l’abat Joan de Calders, el 1573, es va iniciar una etapa de segrest i incertesa –a partir d’aquesta data l’abadia és governada per un prior–. Pocs anys després, el desembre de 1588, el prior Pons i la comunitat van abandonar de pressa i corrents el monestir a causa de la pesta que assotava la vila i, quan hi van tornar, al cap d’un any, es van trobar el monestir pràcticament buit i saquejat, amb els llibres, les robes, els mobles, el menjar i els objectes culturals robats. Monsalvatge conclou: “*la abadía de Rosas estaba en gran decadencia al unirla el papa Clemente VIII, en el año 1592, a la abadía de Amer*” (Monsalvatge, 1904: 65);⁽⁴⁾ possiblement tenia raó. Teòricament, l’annexió de l’abadia de Santa Maria de Roses a l’abadia de Santa Maria d’Amer, el 13 d’agost de 1592, va marcar l’inici de l’extinció total, de la decadència més brutal que mai havia patit el monestir empordanès, fins a desaparèixer i esdevenir parròquia, segons podem llegir en el primer document del llibre de *Privilegia regalis monasterii S. Mariae villae de Amer*, llibre de privilegis que romanía custodiat, a pany i clau, dins l’arxiu amerenc, com un veritable tresor.⁽⁵⁾ No obstant això, és interessant comprovar com, en plena reforma monacal realitzada per Felip II –amb l’eliminació dels monestirs menys dotats, unint-los a d’altres de més grans–, el monestir de Roses disposava, segons un informe de 1590, d’unes rendes anuals de 600 lliures, molt superiors a les 400 d’Amer i a molts altres monestirs catalans (Zaragoza, 2004: 139). Per tant, l’annexió, en qüestions monetàries, hauria d’haver estat a la inversa.

La distància geogràfica entre Roses i Amer no va fer més que empitjorar el mal funcionament. Els abats d’Amer, que a partir de llavors es feien anomenar

4. Arxiu de la Corona d’Aragó (ACA), Monacals, Hisenda, *Espolis d’abats de Rosas i altres notes*, núm. 1084 (1576).

5. ADG, *Fons dels monestirs d’Amer i Rosas*, segle XVII, s.n. (1592, agost, 13).

conjuntament abats d'un lloc i l'altre, van marginar l'abadia de Roses que, per la seva llunyania, els resultava aliena, imposada, estranya i difícil de governar, tot i l'esforç d'alguns per voler-la redreçar o visitar. Poc després d'haver-se incorporat a Amer, en la reunió del Capítol Claustral celebrat a Barcelona el 1600, es va debatre i posar sobre la taula la necessitat de les visites que l'abat amerenc havia de fer a Roses per tal de realitzar la reforma del monestir. En tot cas, les visites abacials que hem pogut resseguir no són tan continuades ni sistemàtiques com les dels bisbes de Girona: a la segona meitat del segle XVI són deu,⁽⁶⁾ al segle XVII són divuit⁽⁷⁾ i al segle XVIII són setze.⁽⁸⁾

Al respecte d'aquestes darreres, pràcticament tots els bisbes i els visitadors gironins siscentistes, i alguns de principi del segle següent, es troben que el sagristà, el cambrer o el prior de Roses els dificulta, nega o impedeix l'entrada, apel·lant a l'exclusivitat i els privilegis de visites de l'orde. De fet, el bisbe només tenia dret a visitar el Santíssim, les fonts baptismals i els olis, que es trobaven al costat de l'entrada; en algunes ocasions, però, continuava la visita a la resta de l'església, sagristia i altres dependències monacals. No és el cas de la del 1606, durant la qual el sagristà Rafel Pedró es nega a obrir els armaris de la sagristia, per la qual cosa és amenaçat d'excomunió.⁽⁹⁾ Només coneixem un cas d'excomunió, l'any 1719, fulminada pel bisbe Taverner sobre el prior Manuel Cavaller, el qual havia rebut ordres de l'abat d'Amer "que tingués ditas portas tancadas y que en manera alguna dexàs visitar dita iglésia".⁽¹⁰⁾ L'excomunió es degué fer efectiva ja que al cap de poques setmanes Cavaller apel·lava a la seva anul·lació.⁽¹¹⁾

La incorporació de l'abadia de Roses a la d'Amer va comportar, per aquesta última, a grans trets, assumir almenys dues tasques de responsabilitat: primer, el govern i la provisió dels càrrecs, i, segon, el regiment i l'administració del patrimoni i de les rendes. Els vincles religiosos suposaren l'acceptació d'elements simbòlics, propis de cada monestir, que emergien en l'admissió o la defunció dels nous abats: per exemple, el cambrer de Roses Joan Capmany va deixar en préstec, per al funeral de l'abat Guanter, un candeler de plata, la mitra i el bàcul que emprava quan era al monestir rosinc.

6. Els anys 1563, 1566, 1569, 1573, 1576, 1580, 1587, 1591, 1594 i 1598.

7. Els anys 1600, 1602, 1602, 1608, 1610, 1618, 1621, 1625, 1629, 1632, 1635, 1638, 1640, 1662, 1667, 1672, 1681 i 1688. No hi ha dubte que els esdeveniments bèl·lics van condicionar totalment el ritme de les visites, amb un període molt llarg –d'uns 20 anys aproximadament– d'absències episcopals just a les dècades centrals i al darrer terç (Solà 2008, pàg. 35-40).

8. Els anys 1700, 1704, 1719, 1722, 1725, 1728, 1736, 1742, 1751, 1760, 1765, 1772, 1776, 1780, 1784 i 1789.

9. ADG, *Visites pastorals*, P-79, f. 27r (1606, setembre, 19).

10. ADG, *Visites pastorals*, P-113, f. 218 (3) i f. 219r. (1719, març, 28).

11. ADG, *Notularum*, G-148-00494, f. 227r (1719, abril, 7).

Però la incorporació de Roses a Amer, segons De la Fuente, anava més enllà del problema de la reorganització religiosa hispànica impulsada per Felip II, i responia a una doble qüestió política: la incorporació del monestir al Patronat Reial i la pèrdua de la seva independència, amb la gestió i l'administració de les seves rendes. Per això, la butlla papal “venia a regular el nou organisme gestor del patronat” (De la Fuente, 1998: 46). En un següent pas, el 1599, el síndic de la vila de Roses va dirigir-se al monarca per tal de demanar la segregació de la resta del comtat i que s'equiparés la vila a d'altres amb els mateixos drets i privilegis que les viles reials, i tingués representació a Corts, cosa que no es va aconseguir. El síndic també pretenia que es revoqués la unió o, si més no, que l'abat residís a Roses, per ser el monestir de “*mas auctoridad y prehemencia según parece por la antigüedad de su fundación*” (De la Fuente, 1998: 49); i perquè el monestir afavoriria la repoblació, molt delmada per les pestes, i la recatolització, en una vila ocupada per luterans francesos.

Així doncs, l'abat d'Amer governava el monestir de Roses des de la distància i només va fer-hi visites comptades i excepcionals, mentrestant enviava procuradors o delegats per qüestions ordinàries. Al seu torn, van romandre, residir i actuar en el monestir rosinc tres monjos oficials –el cambrer, l'infermer i el sagristà–, a més de clergues seculars –el rector, el diaca, el campaner i diversos beneficiats, alguns de porcioners a l'altar major i al de sant Benet–. Per ser només cinc els que residien al monestir, “ni tenir expectativa de poder-ni haver més, a saber, és lo camarer, lo infermer, lo sacristà, lo capellà curat y lo diaconil, y de esto muchas vegadas haver-ni un o més de desganats o ausent, declaram que todas las horas canónicas tant diurnas com nocturnas se digan resadas a reserva del que baix se declarará”.⁽¹²⁾ L'abat tenia “obligació de la porció de pa, vi i cuina al camarer, al infermer, al sacristà, al curat y al tiracordes” i “lo tiracordes té de porció nou corteras forment, trenta quintars verma, y dos lliuras sinch sous y de esta porció se vincla lo sacristà y per axò té obligació de la llàntia del altar major vi y hòstias per missas y tocar als oficis y demás”.⁽¹³⁾

El traspàs de monjos claustrals d'Amer a Roses i a la inversa va ser constant, però més en la direcció de Roses –on començar una carrera– a Amer –on continuar-la o acabar-la, quedant-s'hi per sempre–. Així, Roses es va convertir en una abadia de pas i temporal. En ocasions alguns monjos

12. AAM, *Llibre de decrets...*, C.I., 130, 1706-1781, s.f. (1742, maig, 15).

13. ACA, Monacals, Hisenda, *Espolis...*, núm. 1084 s.d., f.s. (1576).

anaven només de visita a Amer: tenim desenes de monjos de Roses actuant de testimonis en actes notariais, sense conèixer el motiu precís, potser per aconseguir càrrecs més lucratius i estables, buscant l'ascens o una residència permanent.

L'abat de Roses tenia el dret de provisió o presentació de diverses rectories i mongies empordaneses, cosa que entrava sovint en conflicte amb la jurisdicció episcopal, quan aquest havia de donar-li la confirmació. Sembla que l'abat disposava de plens poders sobre la parròquia de Roses, ja que en nomenava el rector i el diaca, almenys fins al 1782; després d'aquest any, dos nous càrrecs, el vicari perpetu –curat o primer– i el vicari segon foren nomenats pel rei, que al seu torn ho tornava al bisbe de Girona. A més, presentava la rectoria de Cadaqués –només hem localitzat un sola ocasió en què el vicari del monestir de Roses, Joan Salom, consentia a la resignació de la rectoria (1594)– i una mongia a Sant Llorenç del Mont –únicament esmentada el 1553 per l'abat Joan Ortells–. Mentrestant, els beneficis estaven proveïts pel bisbe de Girona, a petició de diversos particulars: de santa Maria, del Roser –fundat per Caterina Salamó (ca. 1580)–, de sant Andreu i de sant Pere. També des de Roses s'administraven altres priorats annexos: el de Santa Maria del Prat de Garriguella i Santa Maria de Penardell, on hi havia els respectius beneficiats.

EL SEGLE XVII I L'ESTAT DE GUERRA QUASI PERMANENT

Durant el segle XVII, la vila i el monestir van viure i patir un estat de guerra permanent, alternant, amb rapidesa, anys de guerra i atac per part de diferents tropes, amb altres de pau i recuperació, dificultant o impossibilitant la millora i la refeta social, l'econòmica i la religiosa, com a la resta de contrades empordaneses properes a la frontera francesa (Domènech, 2001: 28).

En els anys previs a les guerres, les visites pastorals mostren l'església de Roses sense massa problemes. Només s'hi refereixen petites indicacions de millora, de reparació o adaptació als nous decrets tridentins: arreglar el sagrari (1600, 1602), les fonts baptismals i alguns objectes de plata (1606, 1608, 1610, 1632 i 1638), per exemple. També en aquest període es funda la confraria de la Puríssima Sang (1601), es beneeix una campana (1602), es donen llicències per a pescar en festius per a sufragar un orgue (1607; es tornava a prohibir el 1625), es fan reparacions a l'església (el 1608, el 1614 es diu que "adobin y reparen o fassen adobar y reparar la taulada de la isglésia de

manera que no si ploga en la isglésia y no'y haja ninguns degotés”⁽¹⁴⁾ i el 1621) i nous ornaments (1629).⁽¹⁵⁾

Sabem que l'església de Santa Maria disposava d'una sèrie d'altars, al costat de l'altar major, alguns d'origen medieval i altres de moderns: els de sant Miquel, sant Pere –amb la confraria dels pescadors–, sant Andreu, santa Margarida, sant Francesc, Mare de Déu del Roser –amb confraria–, santa Caterina, santa Magdalena, santes Llúcia i Bàrbara –amb confraria dels sastres–, sant Sebastià –amb confraria–, sant Benet, Mare de Déu del Carme i de la Sang de Crist –també amb confraria–. El paper dels beneficiats era decisiu en el manteniment dels respectius altars: la manca de residència podia provocar la seva desaparició, total o parcial. Del de santa Caterina es diu, l'any 1608, que “està despullat y sens ninguns ornaments”. Amb referència als altars conjunts dels sants Joan, Margarida i Antoni, el 1625 es demana a Joan Boscà, de la vila de Roses, que ajudi a l'obra a pagar estovalles i altres ornaments per a aquells altars que en faltin.⁽¹⁶⁾

Durant les dècades de 1630 i 1640, Roses estigué pràcticament i permanentment ocupada pels exèrcits espanyols i la situació canvià. Algunes dades d'aquest període ens ho indiquen: el 1632 l'abat pledeja contra Jeroni Arnabau, artiller de la fortalesa, per la falta de pagament d'uns censos; l'estiu de 1637 es permet treballar els diumenges per a la fortificació de la Ciutadella; i el 1638 es reclamen 16 marcs de plata, prestats a Antoni Llobardia, argenter de Castelló d'Empúries, i 66 lliures i 13 sous a Jeroni Fité, per a la realització d'obres diverses.⁽¹⁷⁾ L'any 1640, els terços de Juan de Arce ataquen i s'apoderen de Roses. El maig de 1641 es produeix un fort enfrontament entre les esquadres francesa i castellana a les aigües de la badia i el 1642 l'estol castellà s'endú els terços de la Ciutadella. Per aquest motiu, i després de la caiguda de Salses i del Rosselló, el 1643 la Ciutadella es fortifica de nou, però serà novament presa el 1645, per l'exèrcit francès del comte d'Harcourt, després d'un llarg setge.

És en el setge de 1645 quan explotà un magatzem de pólvora del baluard de Sant Jordi i provoca més de dos-cents morts i uns cent ferits (Gifre, 2009: 36-47). La proximitat d'aquest baluard a l'església de Santa Maria sembla que la va afectar greument, atès que el 1647 es torna a donar un permís de pesca per a restaurar-la. Més tard es beneïa una nova capella dins el recinte

14. ADG, *Visites pastorals*, P-80, f. 251v (1608, octubre, 23).

15. ADG, *Registre de Lletres*, U-226-01266, f. 179 (1621, maig, 15); i U-234-01680, f. 123v (1629, abril, 24).

16. ADG, *Visites pastorals*, P-88, f. 42r (1625, juny, 9).

17. ADG, *Registre de Lletres*, U-242-02051, f. 128v (1636, desembre, 28); i U-243-02068, f. 74 (1637, juliol, 4). *Visites pastorals*, P-94, f. 328r (1638, gener, 23).

fortificat (1651), es refeia la capella del Roser (1652), i s'hi feien nous ornaments.⁽¹⁸⁾ Durant el període que va entre 1640 i 1662, els bisbes gironins eviten visitar, per qüestions de seguretat, l'Empordà i Roses. Per això, no serà fins a la visita del 1672 quan el bisbe s'adona d'un problema estructural gravíssim, heretat dels anys anteriors: "Perquant és estat informat Sa Illm^a Señoria de que la bòveda de dita present iglésia amenaça ruïna, perçò mana a dits obrers y singulars parrochians de dita iglésia que, sots les matexas penas y censuras, fassan reparar y adobar aquells dins quatre mesos pròxims després de la publicació de les presents".⁽¹⁹⁾ No sabem si s'acabarà fent, però no es demanarà mai més.

Durant tots aquests anys de pertorbació, els morts s'acumularen i el cementiri, en alguns moments, no donava l'abast. El 1636 es continuava enterrant a l'església: "dins de la iglésia del present nostre monestir, ja ab antico se han acostumat sepel·lir diferents personas, tant militars com paysans del mateix poble, donant y pagant per drets de la obra de la dita iglésia deu lliuras bar. o bé fent alguna fundació per llurs ànimas".⁽²⁰⁾ Les excavacions arqueològiques així ho han confirmat, ja que s'han localitzat una sèrie d'inhumacions en fosses excavades al llarg del paviment de la nau central –amb un mínim de 63 individus–, moltes d'elles reutilitzades per diferents membres de la mateixa família, emprant caixes de fusta per a col·locar el cadàver (Puig, Agustí, Teixidor, 2001: 89-90) (Fig. 2).

El 1654 la vila havia estat recuperada per Joan d'Àustria, però el 1693 torna a ser assetjada i presa per l'exèrcit francès del duc de Noailles. L'any abans, quan els visitadors claustrals entren al monestir, queden confosos i desconcertats, completament al·lucinats, en veure l'església/monestir inserits dins del castell fortificat, militaritzat i en guerra contínua, tot dificultant la vida monàstica –si és que es podia parlar que n'hi hagués–. En aquesta última dècada del segle, es va reparar l'hospital militar de la vila, que imaginem de vital importància i necessitat en aquests anys d'extrema conflictivitat bèl·lica, amb el favor del bisbe de Girona.

18. Els anys 1660, 1662, 1668 –per l'altar de sant Francesc–, 1670 –pel retaule i capella de sant Isidre, 1678 i 1680. ADG, *Registre de Lletres*, U.252-02440, f. 128 (1647, març, 2); U-256-02553, f. 163 (1651, desembre, 29); U-256-02579, f. 202 (1652, juliol, 2); i U-258-02744, f. 180 (1660, abril, 23).

19. ADG, *Visites pastorals*, P-104, f. 205v (1672, març, 14).

20. Arxiu de l'Abadia de Montserrat (AAM), *Llibre de decrets de visites del monestir de St^a Maria de Rosas = fet en lo any 1739*, C.I. 130, 1706-81, s.f. (1742, maig, 15).

Figura 2. Ambientació d'un enterrament a l'interior de l'església parroquial de Santa Maria. (Dibuix: Francesc Riart).

CENSOS I RENDES DEL MONESTIR AL SEGLE XVII

Les rendes i els censos de Roses incloïen diversos conceptes i tenien diverses procedències, situades en un àmbit geogràfic molt concret i limitat: el cap de Creus o cap Norfeu, les seves terres i el seu litoral. Rendes, censos i altres prestacions que es repartien –no sense arribar a acords o certes oposicions– amb el monestir benedictí veí de Sant Pere de Rodes i altres parròquies marines. Segons el *Llibre Verd* del bisbe de Girona (1362-1371), el delme de Roses es dividia entre el senyor de la Garriga, el beneficiat de l'altar de Sant Antoni de Cadaqués, el cambrer, el sagristà i l'abat del monestir de Santa Maria de Roses; aquest darrer, a més, obtenia el delme dels peixos del mar de Roses, excepte els que pescaven els homes de Castelló d'Empúries (Mallorquí, 2011: 334-335). Així doncs, en els arrendaments del delme del segle XVII agrupen el “peix, grans, vi y carnalatge” –tal com diuen, el 1647, l'abat Pont, i, el 1693, l'abat Climent–, a més del pa, el vi, la llana, el lli, el corall i altres coses fructíferes de la parròquia i terme de Roses.

L'abat de Roses també disposava del mateix delme del peix a Cadaqués; per això el 1618 hi hagué una concòrdia entre l'abat i el rector. Poc després,

l'historiador benedictí Bonaventura Tristany (1677) explicava la provenença i els orígens d'aquests delmes, quan el comte Gaufred d'Empúries va donar a l'abadia de Roses els delmes de tots els fruits de la terra i del peix, des del cap de Creus fins a la vila de Cadaqués, i del lloc anomenat el Grau, mentre que el monestir de Sant Pere de Rodes es reservava les cales Culip, Portaló i Galladera, situades dins el terme i la parròquia de Santa Creu del Mont (Olivares, 2000: 327). Precisament a l'altar de sant Pere, dins l'església de Santa Maria de Roses, s'hi ubicava la confraria dels pescadors. El 1667 va haver-hi un plet, que va arribar a la Reial Audiència, sobre la col·lecta d'aquest delme, entre l'abat Josep Sastre i el rector de Cadaqués, per una banda, i la Universitat, singulars i pescadors de la vila de Cadaqués, per altra; la qüestió era "*si se deve décima de los pescados que se cogen en el Mar*" (Tristany, 1677: 350-353).

A redós de les vinculacions econòmiques amb Cadaqués, surten a la llum un reguitzell de lligams socials, polítics o religiosos, bons o dolents, que transcendien l'àmbit monacal per atènyer les parròquies, les viles i les universitats veïnes: per exemple, en els romiatges a la capella de Sant Sebastià i Santa Quitèria del Pení. Aquesta ermita va ser motiu de conflictes sobre la seva propietat, si pertanyia a Cadaqués o a Roses: en diverses ocasions s'havia qüestionat la seva pertinença i administració, mentre que en altres s'arribà a una concòrdia (1637, 1661-62 i 1672; Marquès, 2000: 55-56). El moment de l'arrencada de la capella és del 1482, quan la confraria de Sant Sebastià, instal·lada dins el monestir de Santa Maria, va promoure'n la devoció i la construcció primera a la muntanya de Norfeu, fins que el 1486 es dona la llicència per alçar-la. És cert que la devoció englobava totes les parròquies de l'entorn que hi acudien en massa durant la festa del sant (el 20 de gener) i que s'havia consolidat plenament a l'època moderna, fins a prohibir-se aquella part de la festa més civil.⁽²¹⁾

EL SEGLE XVIII I LA MORT DEL MONESTIR

El 1705, amb la guerra de Successió, Roses va ser un dels pocs reductes del Principat contraris a l'arxiduc Carles. El 1711 el port va ser fortificat i el 1719 el duc de Berwick va atacar la vila. El 1794-95 hi hagué un nou setge francès, durant el qual es destruí completament l'església del monestir de

21. ADG, *Visites pastorals*, P-106, f. 249v (1681, març).

Santa Maria. Arran de tots aquests fets, l'interior de la Ciutadella restà en ruïnes i el monestir i la basílica foren mig abandonats. Les visites claustrals del set-cents ofereixen visions comparatives i alternatives de la decadència i el desassossec i de la vitalitat i batec diaris; un moment ben precís té lloc el 1742, quan s'emeten multitud de manaments que, per un costat, ens acosten a la tremolosa realitat quotidiana i local del monestir i, per altre, ens apropen a la problemàtica general dels monestirs catalans.⁽²²⁾

Els principals manaments fan referència, en negatiu i oposició, a la vida religiosa, interna i externa, dels monjos i dels clergues seculars, dels treballs i relacions entre ells, i amb els habitants de la vila de Roses –més aviat dolentes i incòmodes– i les seves peripècies mundanes, amb una correspondència claríssima entre l'estat material dels edificis i l'estat dels seus càrrecs –o la manca d'ells–. Bona part dels abats es queixaven amargament dels treballs de monjos i clergues, àmpliament contrastats, segurament a través de la mirada esbiaixada dels vilatans. L'abat Guanter (1717) corregia les ordinacions de l'abat Climent (1700) sobre l'“ordre al que deuan persebir los srs. monjos y curat de dit monastir de Rosas per los enterros, honrras, missas cantadas, cantars de ànimas, albats y altres semblants cosas”.⁽²³⁾ El 1732 l'abat lamentava les dificultats que tingué per a visitar Roses i la manca de compliment dels manaments, pel fet d'enviar-hi “procuradors” –tot i ser monjos– i no pas arribar-s'hi ell personalment; fent una recerca en els llibres de visites anteriors, comprovà que no havien estat poques i força continuades,⁽²⁴⁾ a excepció dels anys de guerra.

El 1736 i el 1740 s'afirmava que “la iglésia resta sens ningun resident dels monges, capellà curat o rector, capellà porcionari”,⁽²⁵⁾ o sigui, sense clergues regulars ni seculars, cosa que fa pensar que vivien en cases particulars fora la Ciutadella, buscant-se la vida fora de la religió. Una imatge contrària a la que ofereixen les visites pastorals de tot el set-cents, on un monjo, cambrer o prior sempre hi era present, i sempre barrava el pas al bisbe, com hem vist. De l'espoli d'Esteve Gros en sorgí un deute de 100 lliures d'un censal, que havien de servir per pagar les porcions de pa i vi, motiu pel qual entenem que no hi residís ningú o poca gent. A aquestes dues causes podem veure-n'hi una tercera, quan el prevere d'Amer Joan Quer demana a l'abat una porció per a poder viure a Amer, ja que a Roses

22. AAM, *Llibre de decrets...*, C.I., 130, 1706-81, s.f. (1742, maig, 15).

23. AAM, *Llibre de decrets...*, C.I. 130, 1706-81, s.f. (1717, setembre, 15).

24. Els anys 1685, 1688, 1699, 1717, 1720, 1723 i 1726.

25. AHG, *Notaria d'Amer*, Manual, Fc. Claramont, Am. 423, f. 205v-206v (1742, juny, 11).

tot són impediments econòmics per fer-ho.⁽²⁶⁾ Al cap de pocs anys, els clergues seculars –el rector i el diaca– van reclamar, de nou, el mateix: un salari o una porció igual a la dels monjos regulars (1749).⁽²⁷⁾

Tot plegat, les demandes o les peticions de remuneració econòmica de rectors i diaques, amb tanta insistència, demostren la precarietat del treball i les dificultats de supervivència, cosa que alterava de manera directa l'assistència als fidels. Un cas concret afectava a la comunió solemne, i s'ordenava “al sacristà que avuy és y per temps serà, tinga cuydado y aplicació en renovar las formas consagradas al estiu, de vuyt en vuyt dias”.⁽²⁸⁾ I seguïen altres problemes gravíssims en els repartiments dels aniversaris de la confraria del Roser, en la caixa de confraria del Sant Crist, en els cantars d'ànimes, en l'ús dels segells de la caixa dels dipòsits, en el llibre de secretariat, en els deutes de misses conventuals per difunts, en les vendes del pa –que no se'n treia el millor profit–, en els impagaments dels enterraments dins l'església, en el repartiment –sense escapular-se'n– de les misses entre el setmaner i el curat, en la falta d'assistència a les processons que anaven a cercar els morts –“defraudant de aquesta manera aquellas ànimas dels dits difunts”–, en el “catàlogo dels difunts del mateix monastir per poder-los llegir en lo dia propi que moriren” i en tres llibres per les rendes del monestir, els censos de l'obra i l'inventari, encants i distribucions de l'espoli de monjos, etc.; una llista interminable de petites infraccions, faltes i incompliments que semblava no tenir solució. En tots ells, les penalitzacions i les amenaces eren constants, però no en sabem l'aplicació, distant de la realitat.

Els anys 1739, 1742 i 1758 s'obligava als monjos a anar vestits de llarg, amb sotana i escapulari, “però com la població de Rosas d'istia un poch del monastir y per anar a ella deurían portar mantell, sotana y escapulari, declàran que per ser lo pas algo inclement, especialment dels vents en lo ivern, pugan anar a dita població ab los mateixos hàbits de la clausura, que són sotana y escapulari llarchs y sobreroba, y en lloch de bonete, pugan portar sombrero pla, que de esta manera seran més respectats y no donaran que dir de ells molts impropis, com nos consta los diuen, contra llurs personas y lo estat religiós”. La culminació d'aquest procés desalentador i fatigós quedà demostrat el 1762, en el Capítol General, quan s'obligava a l'abat d'Amer a personar-se a Roses i resoldre d'una vegada el conflicte.⁽²⁹⁾

26. AAM, *Congregació Benedictina Claustral Tarraconense*, Capítol Claustral, (1740), pàg. 88-89.

27. AAM, *Congregació Benedictina Claustral Tarraconense*, Capítol Claustral, (1749).

28. AAM, *Llibre de decrets...*, C.I. 130, 1706-81, s.f. (1742, maig, 15).

29. AAM, *Congregació Benedictina Claustral Tarraconense*, Capítol Claustral, 1762.

És possible veure-hi aquí la causa del trasllat dels monjos de Roses a Amer, la resistència a l'observança i a l'obediència, a la reforma tardana.

Les relacions entre la vida parroquial i la vida monacal –si realment existien– se'n van ressentir tothora. El 1742 es va establir una concòrdia entre el batlle i els regidors de Roses i el sagristà del monestir, amb l'aprovació de l'abat Queralt, essent tots ells paborde de les confraries del Roser, del Carme i del Santíssim Sagrament, en la qual el sagristà havia de tritllejar tots els primers i segons diumenges de mes quan es fessin les processons: la primera era del Roser, la segona la del Carme –i les confraries li havien de pagar 6 diners per cada processó– i la del Santíssim era al tercer diumenge –a 1 sou–. També l'obra parroquial –de caràcter laic, amb representació dels cònsols de la vila de Roses– no surt massa ben parada, potser per les dificultats d'accés a l'interior del temple que li posen els monjos, ja que sovint ha de realitzar tasques de millora i condicionament, tot i que de poca consideració però continuades, sobretot en els altars. El rector, doncs, junt a l'obra i les confraries, és el tercer perjudicat.

El 1773 el cambrer Manuel Pasqual, dos monjos i un clergue acompanyaren l'abat Azara en la visita al monestir, que es va plànyer i lamentar de l'administració de la cura d'ànimes i de la manca d'ornaments; i ja a les visites posteriors de 1776 i 1779 sembla que la situació està redreçada.⁽³⁰⁾

Mentrestant, els manaments relatius a l'estat material de l'edifici ofereixen una imatge força depriment, en degeneració i degradació constant. El 1728 es mana que es “retire del altar de S. Sebatia la imatge del St. Christo per ser y causar indevocio”.⁽³¹⁾ El 1732 s'havia acabat de construir un altar –potser el major?–. De l'espoli de l'abat Guanter (1733) es destinaren 300 lliures per a ornaments, però dubtem que s'apliquessin ja que Miranda, a les acaballes de l'abaciat (1740), deia, sense exagerar, que a resultes de “las guerras passadas est monastir resta demolit y sens residents, ab grans pèrdidias de las rendas del comú y particulars de la Abadia, cameraria, enfermeria, sacristia y lo priorat de N^a Sr^a del Camp, que és incomanda, és restada esta pobre iglésia molt acabada y de tal manera que per falta de gent en la vila y port de Rosas, han-se perdut moltas rendas”.⁽³²⁾ El 1742 mostrava la insatisfacció i la crítica pel descuit de la gestió de l'obreria, ordenava recollir les almoines en un platet, guardar-les en una caixa forta i escriure'n

30. AAM, *Llibre de decrets...*, 1706-81, C.I. 130, s.f. (1773, octubre, 22-23; 1776, novembre, 6-7 i 1779, novembre, 6-7).

31. ADG, *Visites Pastorals*, P-116, f. 155r, (1728, juny, 10).

32. AHG, *Notaria d'Amer*, Manual, Fc. Claramont, Am. 423 (1742), f. 205v-206v (1742, juny, 11).

les entrades i les sortides en un llibre. També manava fer una trencapassa perquè “las bèstias no èntrian en lo claustro ahont se enterran molts particulars de esta parròquia”.

Successivament, i reiteradament endebades,⁽³³⁾ es va manar la reparació de la sagristia, l'església, les cases dels monjos i l'aula capitular, que estaven dèrriures; mentre que el claustre, quan es menciona, està bé. Ben pocs dels manaments sorgiren efecte. El 1740, únicament la casa de l'infermer estava totalment reparada, on podien anar a residir els tres monjos –a més de l'infermer Raimon Sallers o de Cellés, el sagristà Josep Begur i el cambrer Joan Campmany. A partir de llavors, els visitadors eren rebuts per Manuel Pasqual i de Regàs a la seva “casa de la infermeria”; més endavant, el 1764, se l'anomena “*cubicularius*” –aposeñador?–, mentre pren el relleu Francisco Codina com a infermer. La resta d'edificis mencionats i el cor –conegut com “la Aula Capitular”– s'anaren mantenint molt precàriament; així, el 1758 ja s'havia alçat fins al nivell del sostre o teulada i el 1761 ja es pogué entrar a la sagristia i visitar tots els altars de l'església. La capella del Roser i les habitacions monacals no avançaven de cap manera, plenes d'humitats i crostes, i el 1764, tal com es descriu: “*Ecclesiam pene total in ruinam vergere viderimus*”.⁽³⁴⁾

La documentació i l'orfebreria tingueren diferent valor, i foren apreciats de manera desigual. El 1740, la documentació monacal s'havia dipositat a Amer, per temor a robatoris, cremes o inundacions –com la que hi havia hagut el 26 i 27 de gener d'aquell any, segons va narrar Joan Campmany, el cambrer i el prior (Monsalvatge, 1904: 66)–, on restaria custodiada i segura per molts anys. Per aquest motiu, el 1761 l'abat d'Amer digué que estava reparant l'espai a Roses on poder instal·lar l'“arxiu públic” i poder custodiar amb garantia els capbreus. Els objectes de plata, vells i antics, no semblen haver desaparegut o perdut per les guerres –potser perquè foren amagats? En tot cas, els inventaris de principi del segle XVII res ofereixen de particular i s'assemblen als d'una petita parròquia rural, proveïda justament. Per exemple, el 1602 i el 1606, trobem el següent: una custòdia o veracreu de plata daurada “guarnida amb unas aglans per los caps”, una creu de plata gran i dues de petites, set calzes de plata, una custòdia petita de plata per portar el viàtic als malalts, dos bordons de plata, un Jesuset de plata i una diadema i corona per a la Verge Maria de plata, un reliquiari de vidre i plata, un parell de canelobres, uns encensers i naveta de plata, i un element

33. Els anys 1706, 1736, 1748, 1751, 1758, 1761, 1764, 1768 i 1770.

34. AAM, *Congregació Benedictina Claustral Tarraconense*, (1740, setembre, 21).

simbòlic, la crossa de l'abat. En el segle XVIII, però, el tresor havia augmentat considerablement amb peces noves: quatre calzes, una veracreu, una custòdia amb vericle, un sant Crist, tres reliquiaris, dos creus processionals, dos bordons, uns encensers amb naveta, un salpasser, quatre canelobres, un vericle, un portapau, un globus, quatre corones per a les Verges del Roser i del Carme –i els seus fills–, tres presentalles per aquestes verges –una creu, uns ulls i un reliquiari, tot de plata–, una palmatòria, dues campanetes i deu canelobres –de llautó i plata. D'altres s'havien d'arreglar: el globus de l'altar major s'havia de daurar, i el del viàtic tenia forma de got, així doncs es manà fer-ne un de petit de plata, i el sol de plata s'havia de refondre. Només el 1826, després de la guerra del Francès i de la Revolució Liberal, el tresor es veu disminuït, però era suficient per a celebrar dignament. Hem de creure que algunes d'aquestes peces són les que existien i s'esmenten dos-cents anys abans.

Al costat de poques robes litúrgiques velles –amb evidents signes de desgast–, i de la roba blanca, n'hi havia altres de color, noves i prou singulars per ser nomenades, fet que demostra que la renovació puntual del vestuari va anar parió a la de la plata. Destaquem un tern de vellut amb sanefes verdes “dit de Sant Pere”, una capa petita de setí florejat “que se diu de Sant Galderich” i una casulla “de mitja perciana ab galó de or fi”. La visita de 1764 donava un toc d'atenció a la desídia i la negligència en la conservació dels vestits. Per últim, cal esmentar les imatges de dos verges, un Nen infant i un Sant Pere, i els llibres de la sagristia: cinc missals, un ordinari, dos quaderns de rèquiem i un quadern d'Espanya.

A la fi del segle XVIII, després del període de pau i entreguerres –de la de Successió a la Gran–, comencen els intents de construcció d'una nova església parroquial, fora de la fortalesa. Del 1772 disposem del projecte de l'enginyer empordanès Pedro Martín-Paredes Cermeño, d'urbanització *ex novo* del raval, que havia crescut de 377 habitants (el 1718) a 1.952 (el 1787), amb la creació d'una retícula ortogonal, una plaça al cap a l'entorn de la qual hi havia l'Ajuntament i la nova església parroquial de Santa Maria *extra muros* –per primera vegada transportada a l'exterior del recinte militar–, de tipus neoclàssic (Castells, Catllar, Riera, 1994: 412-415), la qual cosa significava un nou municipi i una nova parròquia (Fig. 3). La creació d'aquesta nova parròquia obeïa a la racionalització de les parròquies dependents de monestirs.³⁵ Tot i que aquest projecte no es va realitzar mai, es van mantenir

35. Així també Sant Tomàs de Fluvià deixà de dependre de Sant Pere de Rodas (1789) (Marquès, 1995, pàg. 414).

Figura 3. Plànol del 1784, còpia del de 1772, de l'enginyer Cermeño, que es conserva a l'Archivo Histórico Militar de Madrid (Castells, Catllar, Riera, 1994: 415).

les cases que s'havien construït en les rieres de Ginjolers i la Cuana. El maig de 1789, els habitants de Roses van demanar “a la càmera los fruits que percebeix allà per delme la abadia, demanant-los per augment de la rectoria y fàbrica de la obra de la iglésia que volen fabricar y en augment de las vicarias perpètuas”; el capítol demanà la intercessió del bisbe, com a jutge executor de la unió Roses i Amer: “se envià luego a D. Felip Alemany per comisionat que agué de anar a Arenys de Ampurdà ahont se encontraba lo Sr. Ilm. de visita, el qual respongué que perdés est monestir cuidado en est asunto”.⁽³⁶⁾

El 23 d'agost de 1782, es donava per extingit i finiquitat el monestir de Roses, per això es dotaven i traslladaven alguns oficis a les parròquies d'Amer i Roses i, poc després, s'obligava la reorganització dels beneficis (Cadiñanos, 2005: 97).⁽³⁷⁾ Les conseqüències de la supressió van ser d'una magnitud brutal, prenent diversos àmbits d'actuació, en detriment de l'antic abadiat, que ja no

36. Biblioteca de Catalunya (BC), *Libro de las actas capitulares del Real Monasterio de Benedictinos Claustrales de Santa Maria de Amer*, Ms. 1020, f. 19r (1789, maig, 22).

37. ADG, *Notularum*, G-165-02233, f. 189-220 (1782, agost, 23), i G-166-02254, f. 106-111 (1783, febrer, 9).

existia, almenys físicament: els clergues seculars van apoderar-se, literalment, del que quedava de les dependències del monestir, que es feren seves sense miraments ni manies. El cambrer Manuel Pasqual i de Regàs, que residia a Amer, va denunciar a Miquel Domènech, rector de Roses, per aquests fets.⁽³⁸⁾ Així ho percebia Francisco de Zamora: “*Las dos fortalezas de Rosas son en el día dos cuerpos inútiles y abandonados, siendo ridículo una guardia y gobernadores, etc., en una puerta de un edificio que parece corral de ganado, medio caído entre malezas [...]. La iglesia está dentro de la plaza que fue monasterio de benedictinos. Es pobre cosa. Hay algunos sepulcros antiguos; solo 4 capellanes. Aquí se embarcó Felip 2º*” (Zamora, 1973: 352-353). Les rendes del monestir també quedaren greument afectades, almenys l'atribució en la seva jurisdicció. El 1805 es firmà una concòrdia entre l'abat Joaquim Laplana i el capítol de monjos per la qual el capítol renunciava als rèdits i l'abat es comprometia a pagar les porcions i 100 lliures a cada monjo. El 1819, l'Ajuntament i els veïns de Roses es revelaren contra l'abat d'Amer per no voler-li pagar el delme del peix.

Així doncs, amb l'excusa del mal estat i l'abolició del monestir, va existir aquesta situació singular i peculiar, quan els monjos de Roses anaren a residir forçosament a Amer, segons un acord a què havien arribat l'abat Azara i el bisbe Lorenzana, signat el 9 de febrer de 1783. Aquest fet generà malestars, tensions i una sèrie de preguntes sense resposta: on s'havien d'allotjar? De què viurien? Qui els pagaria les porcions? Quins ingressos tindrien? El setembre de 1783, el visitador claustral afirmava que “*con indesible satisfacción nuestra hemos visto que residían ya en esse monasterio de Amer los tres monges dn. Fr. Manuel de Pasqual, camarero de Rosas, dn. Fr. Felip Flaquer, prior del Campo de Garriguella, y dn. Fr. Francisco de Oriola, infermero de Rosas, que ocupan las tres plazas del extinguido Monasterio de Rosas*”. Veié com s'havien començat les cases i demanava “*un plan que incluíe otra para el Sor. Prior de Garriguella, huertas para todos y habitaciones para sores. monges claustrales*”.⁽³⁹⁾ Als monjos de Roses, se'ls demanà que s'emportessin totes les eines, els instruments i la documentació referent als tres oficis claustrals, que havien de dipositar a l'arxiu d'Amer, mentre que podien deixar les escriptures de les fundacions i altres papers. La qüestió dels habitatges s'eternitzà: el 1786 manaven la continuació de l'obra, “*a fin de que pudiesen habitar con decencia los sres. monges trasladados des de Rosas a este monasterio*”; se suspengué, fins a una nova ordre, el 1789 i el 1792, i el 1796 l'abat Verthamon les acabà.

38. ADG, *Notarial de Narcís Soler*, f. 34r.

39. AAM, *Libro de Decretos...*, 1736-1833, C.I. 121, s.f., (1783, setembre, 17-18).

Al seu torn van sorgir les qüestions del lloc que havien d'ocupar els tres oficials rosincs en les cerimònies i el cor –les famoses preeminències–, i, per tant, les rivalitats entre ells van engrandir-se, ja que ara hi havia dos cambrers i dos infermers. Un lloc simbòlic –les cadires–, però, que anava lligat a la reducció que havien de patir els aniversaris i les porcions, s'havien de redistribuir entre els nous inquilins, tal com el 1788 es demanava l'opinió al bisbe Lorenzana: “*los monjes oficiales debían preceder a los meros claustrales, aun cuando los oficiales fuesen más modernos de hábito*”.⁽⁴⁰⁾ El 1789 s'elevaren noves queixes: “*nos consta por los clamores que a dichos sres. monges trasladados no se les paga la porción del trigo conforme a la de este monasterio según se había capitularmente acordado en tiempo del Muy Illtre. Sr. Abad Azara*”.⁽⁴¹⁾ La situació degué resoldre's, ja que deixa d'esmentar-se en les reunions del capítol.

Desestimada la nova urbanització de Cermeño, un nou plànol, signat el 1791 per Antonio López Sopeña, reordenava la vila que anava paral·lela a la costa. Al cap de la vila i al costat de la riera de Ginjolers era “*el parage donde se propone hacer una pequeña Yglesia o Capilla que sirva de ayuda de parroquia de la primitiva que está dentro de la plaza para solo las funciones de oyr misa en los días de temporales fuertes que impide el poder transitar al descubierto, cuya fábrica como las demás del nuevo caserío ha de ser endeble de dos pies y tres pulgadas de grueso sus paredes a lo sumo, y de doze varas de altura hasta la cumbre de sus tejados*” (Castells, Catllar, Riera, 1994: 420). El projecte d'església i parròquia, tot i modificar-se després, es concretà definitivament amb la consagració pel bisbe el 29 de juny de 1792 (*Catalunya Romànica* IX: 780; Marquès, 1992: 20). Els monjos, que fins llavors s'havien desplaçat a Amer a viure, davant la precarietat del seu hàbitat, retornaren a Roses aquell mateix any, quan l'Ajuntament es va adreçar a l'abat Verthamon “*pidiéndole que hiciera volver a los monjes al monasterio de Santa Maria de dicha villa de Rosas, instancia que informó favorablemente el mencionado abad con fecha 7 de julio del año 1792*” (Monsalvatge, 1904: 67). El nou impuls el rebé amb la Guerra Gran i el setge francès (1794-95), i la desaparició física de l'església del monestir. Llavors, els veïns proposaren l'assumpció dels costos de l'obra, autoritzant el trasllat de les campanes des de l'enrunada església de la fortalesa fins al lloc designat per a la construcció de la nova església. Amb la guerra del Francès (1808-14), els bombardeigs i les lluites tingudes en la guerra contra França van inutilitzar la Ciutadella i el monestir, ja en ruïna avançada, fins que darrerament s'ha excavat i consolidat (Cadiñanos, 2005: 97-98).

40. BC, *Libro de las actas capitulares del Real Monasterio de Benedictinos Claustrales de Santa Maria de Amer*, Ms. 1020, f. 13r, (1788, març, 25).

41. AAM, *Libro de Decretos...*, 1736-1833, C.I. 121, s.f. (1789, juny, 16-18).

BIBLIOGRAFIA

- AA.DD., *Catalunya Romànica*, vol. 9, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1984-1998.
- AA.DD., *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. III, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Editorial Claret, 2001.
- BADIA, J., *L'arquitectura medieval a l'Empordà*, vol. II-B, Girona, Diputació Provincial de Girona, 1985.
- BARRAQUER, G., *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. I, Barcelona, Imp. F.J. Altés, 1906.
- CADIÑANOS, I., "Documentos para la Historia del Arte en la Corona de Aragón. II. Principado de Cataluña", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* XCVI, (2005).
- CASTELLS, R.; CATLLAR, B.; RIERA, J., *Ciutats de Girona. Catàleg de plànols de les Ciutats de Girona des del segle XVII al XX*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya-Girona i Diputació de Girona, 1994.
- DÍAZ, C.; PALOU, H.; PUIG, A.M., *La ciutadella de Roses*, «Quaderns de la Revista de Girona», 77, Girona, Diputació de Girona-Caixa de Girona, 1998.
- DOMÈNECH, F. (a cura de GIFRE, P. i TORRES, X.), *Treballs y destixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona (1674-1700)*, Biblioteca d'Història Rural, Col·lecció Documents 2, Girona, CCG edicions, Associació d'Història Rural de la Comarques Gironines i Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2001.
- FUENTE, P. de la, *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna*, Col·lecció Papers de Recerca 3, Figueres, Brau Edicions, 1998.
- GIFRE, P., "La Roses fora muralles. Els inicis de la Roses moderna (1645-1693)". A: *A la frontera de l'imperi. Guerra i societat a Roses, 1773-1833*, Roses, Publicacions Municipals, Ajuntament de Roses, Diputació de Girona i Generalitat de Catalunya-Departament d'Interior, (2009).
- MALLORQUÍ, E., *El Llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l'estructura feudal de la Diòcesi de Girona al segle XIV*, Girona, Diputació de Girona, 2011.
- MARQUÈS, J.M., *El cartoral de Santa Maria de Roses (segles X-XIII)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1986.
- MARQUÈS, J.M., *Santa Maria de Roses*, Figueres, Patronat Parroquial Santa Maria de Roses, 1992.
- MARQUÈS, J.M., "Creació i extinció de parròquies al bisbat de Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXV, (1995).
- MARQUÈS, J.M., *Arxiu Diocesà de Girona. Guia-inventari*, Girona, Bisbat de Girona i Diputació de Girona, 1998.
- MARQUÈS, J.M., *Ermites i santuaris de la diòcesi de Girona*, Girona, Diputació de Girona, 2000.
- MARTÍNEZ, D., *Giovan Battista Calvi: ingeniero de las fortificaciones de Carlos V y Felipe II (1552-1565)*, Madrid, Ministerio de Defensa, 2006.

- MONSALVATGE, F., *Los monasterios de la diócesis gerundense*, Olot, Imprenta y Librería de Juan Bonet, 1904.
- OLIVA, M., "Arquitectura románica ampurdanesa. Santa Maria de Rosas (Gerona): su obra de restauración, primeros trabajos", *Revista de Gerona*, 61 (1972) i 63 (1973).
- OLIVARES, J., *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitats socials i ligitació a la Reial Audiència (1591-1662)*, Lleida, Pagès, 2000.
- PARKER, G., *El Ejército de Flandes y el camino español, 1567-1659: la logística de la victoria y derrota de España en las guerras de los Países Bajos*, Madrid, Alianza, 2000.
- PUIG, A.M.; AGUSTÍ, B., TEIXIDOR, M., *La Ciutadella de Rosas. Memòria d'excavació. Església de Santa Maria i pati d'armes*, memòria inèdita, 2001.
- PUJOL, M., *La vila de Rosas (segles XIV-XVI). Aproximació a l'urbanisme, la societat i l'economia a partir dels capbreus del monestir de Santa Maria de Rosas (1304-1565)*, Col·lecció Papers de Recerca 2, Figueres, Brau Edicions, 1997.
- SOLA, Xavier, *La Reforma Catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1585-1800)*, Biblioteca d'Història Rural - Col·lecció Estudis 12, Girona, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (Universitat de Girona) i *Documenta Universitaria*, 2008.
- SOLA, X., *El monestir d'Amer a l'època moderna: religió, cultura i poder. De la reforma benedictina a la vigília de les desamortitzacions (1592-1835)*, Barcelona, Editorial Pagès- Fundació Noguera, Col·lecció Estudis 53 i 54, 2010.
- TRISTANY, B., *Corona Benedictina*, Barcelona, 1677.
- VILLANUEVA, J., *Viage literario a las iglesias de España*, vol. 14, Madrid, Real Academia de la Historia, 1850.
- ZAMORA, Francisco de, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona, Curial, 1973.
- ZARAGOZA, E., *Catàleg dels monestirs catalans*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- ZARAGOZA, E., *Història de la congregació benedictina claustral tarraconense (1215-1835)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.